

آنها است؛ پس:

۱- توکل بر خداوند و توسل به معصومین علیهم‌السلام بویژه حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام و حضرت مهدی علیه‌السلام را فراموش نکنیم.

۲- با کودکان و نوجوانان رابطه معنوی و روحی داشته باشیم؛ لازمه این رابطه معنوی، نگرش به آنان به عنوان بندگان خداست.

۳- با نام خدا درس را شروع کنیم و بعد از آن، حمد خدا و درود بر پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصومین علیهم‌السلام را فراموش نکنیم.

۴- پیش از هر دوره کلاسداری -

یکی از رمزهای موفقیت در هر کاری، استفاده از تجربه کسانی است که قبلاً در آن کار زحماتی کشیده و نتایج خوبی گرفته‌اند. برای موفقیت بیشتر در کلاسداری برای کودکان و نوجوانان و جوانان نیز می‌توان از تجربه‌های دیگران استفاده کرد. آنچه در ذیل می‌آید حاصل تجربه کلاسداری مریبان موفق است که به صورت توصیه‌هایی به مریبان محترم تقدیم می‌گردد.

معنویت

مؤثرترین مربی در روح و جان کودکان و نوجوانان با معنویت‌ترین

شکر بخوانیم.
 ۱۲- با دعا درس را به پایان
 برسانیم.
 ۱۳- از طریق انس با قرآن و
 عسرت، نور معنویت را از قرآن و
 احادیث ائمه علیهم السلام گرفته و در قلب
 شاگردان بتابانیم.

محبوبیت

امام علی علیه السلام: «ثَلَاثٌ يُوجِبْنَ الْمَحَبَّةَ؛
 حُسْنَ الْخُلُقِ وَ حُسْنَ الرَّفْقِ وَ التَّوَاضُّعُ»^۱ سه
 خصلت موجب محبت می شود:
 خوشخویی، مهربانی و فروتنی.»
 محبوبیت استاد نزد کودکان و
 نوجوانان، اولین شرط تأثیرگذاری او
 بر آنان است. وجود علاقه و محبت
 میان استاد و شاگرد نیز تا حد زیادی به
 میزان رعایت عدل و انصاف از طرف
 مربی بستگی دارد. البته از آنجا که
 شاگردان، هم از نظر جسمی و هم از
 نظر روحی و روانی با یکدیگر
 متفاوتند، در حل مشکلات روحی آنان
 نیز باید متفاوت برخورد کرد، پس:
 ۱- تسفاوتهای فردی کودکان و

در ماه رمضان یا تابستان - دو رکعت
 نماز بخوانیم و از خدا بخواهیم که ما را
 در تدریس و هدایت مخاطبین موفق
 بدارد.

۵- به ارزشها و آرمانها و اصول
 اسلامی متعهد و مقید باشیم.
 ۶- حتی الامکان با وضو و
 طهارت وارد کلاس شویم.

۷- کار تربیتی با کودکان و
 نوجوانان را وظیفه شرعی بدانیم نه
 یک شغل معمولی و به کار خویش
 بعنوان یک کار معنوی ایمان و اعتقاد
 قلبی داشته باشیم.

۸- از احادیث صحیح و معتبری
 که مباحث اخلاقی و معنوی را بیان
 می کنند - در تدریس خود استفاده کنیم.
 ۹- در صورتی که کلاس ما غیر از
 آموزش قرآن بود، پیش از تدریس،
 آیه‌ای از قرآن و یا حدیثی از
 معصومین علیهم السلام را بخوانیم.

۱۰- حتی الامکان با یاد ابا عبدالله
 الحسین علیه السلام سخنرانی خود را پایان
 دهیم.

۱۱- پس از پایان یک دوره یا ترم
 یا ماه رمضان و تابستان، دو رکعت نماز

۱. غرر الحکم، ص ۲۵۵.

- نوجوانان را بشناسیم و با هر یک از آنها با توجه به شرایط روحی و جسمی، رفتاری مناسب داشته باشیم.
- ۲- نسبت به همه شاگردان، روحیه عفو و اغماض و ارفاق داشته باشیم و حتی الامکان عذر آنان را بپذیریم.
- ۳- رازدار و محرم اسرار شاگردان خود باشیم.
- ۴- برای کودکان، نوجوانان و جوانان، مشاور خوبی باشیم.
- ۵- از بکارگیری کلمه «من» در حد امکان خودداری کنیم.
- ۶- نام اشخاص را کمتر و در حد ضرورت ذکر کنیم.
- ۷- تلاش کنیم بیش از مدرّس بودن مربّی دلسوزی باشیم.
- ۸- شاگردان را هرگز به خود وابسته نکنیم.
- ۹- در مقابل شاگردان از زحمات اساتید خود و از فعالیت دیگران قدردانی و تشکر کنیم.
- ۱۰- هرگز رفتار غلط شاگردان را به منزله توهین به شخص خود تلقی نکنیم.
- ۱۱- زود عصبانی نشویم و بطور کلی از عصبانیت پرهیز کنیم.
- ۱۲- هرگز کودک و نوجوان متخلّف را به عذرخواهی از خود مجبور نکنیم.
- ۱۳- سعی کنیم شرایط روحی شاگرد را درک کرده، و به احساسات او احترام بگذاریم.
- ۱۴- در هنگام نام بردن یا پاک کردن نام علماء و شخصیت‌های اسلامی و دینی از روی تخته، احترام به آنان را فراموش نکنیم.
- ۱۵- ظرفیت روحی و استقامت در برابر مشکلات را در شاگردان تقویت کنیم.
- آمادگی روحی**
- امام علی علیه السلام: «كُنْ لِبَنَاءِ مِنْ غَيْرِ ضَعْفٍ وَ شِدْ بِدَاءِ مِنْ غَيْرِ عُنْفٍ»^۱ نرم خو باش بدون ضعف و قاطع باش بدون زور گوئی.
- به تجربه ثابت شده است که انتقال پیام‌های تربیتی به کودکان، نوجوانان و جوانان نیازمند انرژی و روحیه بالائی است. چنانچه استاد با روحیه خوب

۱. غرر الحکم، ص ۴۴۴.

خواب آلودگی خود و یا شاگردان، تدریس نکنید، مگر اینکه آن را بر طرف نمایید.

۹- این نکته را فراموش نکنید که حتماً باید خونسرده باشید، البته طوری رفتار نکنید که شاگردان احساس کنند مورد توجه شما نیستند.

۱۰- مواظب باشید احساسات و عواطف کودکان و نوجوانان را جریحه دار نکنید.

۱۱- هنگام تدریس اضطراب و نگرانی نداشته باشید.

۱۲- سعی کنید در مکان درس خود فضای عاطفی به وجود آورید.

۱۳- مشکلات و ناهماهنگیهای محیط آموزشی خود را طوری بیان نکنید که شاگردان نسبت به کلاس و درس شما دلسرد شوند.

۱۴- تدریس - بخصوص در ایام تعطیلی مدارس - نیازمند تفریح است. هم برای کودکان و نوجوانان و هم برای خود، به آن توجه کنید.

کیفیت آموزش

امام سجاده علیه السلام: «فَإِذَا أَحْسَنْتَ فِي

خود بتواند روحیه شاگردان را حفظ کرده و حتی تقویت نماید، بیشتر می تواند بر آنان تأثیر گذارد، پس:

۱- کاملاً بر بحث خود مسلط باشید تا با نشاط روحی و عاطفی تدریس کنید.

۲- با خوشرویی و نرمخویی تدریس کنید و چهره بشاش داشته باشید.

۳- در هنگام کسالت و غم و اندوه، برای تدریس در کلاس حاضر نشوید.

۴- سعی کنید برای ایجاد آمادگی روحی بیشتر در مخاطبان و جذابیت درس، احساسات و عواطف را برانگیزانید.

۵- در تدریس شور داشته باشید تا بتوانید شور آفرینی کنید. اگر می خواهید چنین باشید باید به گفته های خود ایمان داشته باشید.

۶- تا می توانید هنگام تدریس جوش نزنید و حرص نخورید.

۷- ثبات روحی و عاطفی داشته باشید.

۸- در هنگام عصبانیت و یا

تَعلِیْمِ النَّاسِ ... زَادَكَ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ؛^۱ اگر مردم را خوب آموزش دهی، خداوند از فضل خود بر [دانش] تو بیفزاید.»

دنیای امروز آموزش، دنیای اصول، روشها و قالبهای آموزشی است. اگر مربی آموزش لازم را ندیده و از توان بالایی در این زمینه برخوردار نباشد، تدریس او حالتی خشک و خسته کننده به خود خواهد گرفت و کودکان، نوجوانان و جوانان، به آن علاقه چندانی از خود نشان نمی‌دهند. پس برای بالا بردن کیفیت آموزش خود و موفقیت بیشتر در آن لازم است که:

۱- در افزایش آگاهیها و محتوای علمی و درسی خود بکوشیم.

۲- از روشهای نوین تدریس آگاهی کامل داشته و توان بکارگیری آنها را در خود ایجاد کنیم.

۳- از محفوظات خوب و زیادی بهره‌مند باشیم تا بتوانیم در هنگام تدریس از آنها استفاده کنیم.

۴- برای هر درس مطالب نو و تازه‌ای داشته باشیم.

۵- از تجربیات درسی و تدریس

دیگران بی‌بهره نمایم.

۶- معمولاً هنرمندی استاد در جلسه اول تدریس مشخص می‌شود، پس روی جلسه اول فکر و مطالعه بیشتری داشته باشیم و آن را دست کم نگیریم.

۷- از دسته‌بندی کردن مطالب - که در تفهیم مطالب نقش زیادی دارد - و داشتن ابتکار و خلاقیت در ارائه آنها غافل نمایم.

۸- داشتن مطالعه همیشگی و نوشتن رئوس مطالب بر روی یک کاغذ به صورت دسته‌بندی شده و تدریس از روی آن فراموش نکنیم.

۹- داشتن جزوه و متن درسی و برقرار نمودن ارتباط بین درسها و نکات تربیتی را از یاد نبریم.

۱۰- به کیفیت مطالب و تنوع آنها در هنگام تدریس توجه کنیم.

۱۱- سعی کنیم شاگردان ما در رابطه با درس فعالیت عملی داشته باشند.

۱۲- از محسوسات بیشتر از

۱. رساله حقوق امام سجاد علیه السلام.

نشستن، راه رفتن و پوشیدن لباس می تواند برای شاگردان خود الگو باشد. پس سعی کنیم:

۱- برنامه هایی جهت خودسازی اخلاقی و تربیتی خود داشته باشیم. ذات نیافته از هستی بخش

کمی تواند که شود هستی بخش
۲- در برخورد با کودکان، نوجوانان و جوانان، اخلاق اسلامی را رعایت کنیم.

۳- هنگام برخورد با شاگردان خود، به آنان سلام کنیم.
۴- در همه مراحل صبور بوده و سعه صدر داشته باشیم.

۵- خوش رو، خوش اخلاق، نرمخو، دارای اخلاص، تقوی و تواضع باشیم و از غرور پرهیزیم.

۶- سعی کنیم در عمل کردن به اخلاق نیکو، سیر صعودی داشته باشیم که این بهترین ابزار برای جلب شاگردان سالهای قبل است.

۷- از فضل فروشی، خود بزرگ بینی، خود کم بینی و آزردن شدن

معقولات استفاده کنیم مگر در موارد نیاز و ضروری.

۱۳- تلاش کنیم از علوم مورد نیاز و مرتبط با درس خود بهره مند باشیم.

۱۴- در هنگام تدریس از موضوع درس و بحث خارج نشویم و خلاصه و جمع بندی و نتیجه درس را در آخر کلاس بیان کنیم.

۱۵- سعی کنیم اشکالات تدریس خود را رفع کنیم.

۱۶- بیش از ظرفیت و توانایی خود تدریس نکنیم که بیماریهای روحی و جسمی در پی دارد.

اخلاق

قرآن کریم می فرماید: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ قَطًّا عَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ»؛ به سبب رحمت خداست که با آنها نرم خوی و مهربان گشتی و اگر تند خو و سخت دل بودی، از گرد تو پراکنده می شدند.»

رفتار استاد برای کودکان، نوجوانان و بخصوص جوانان الگوی عملی است. استاد در عمل نمودن به گفته های خود، نحوه برخورد با دیگران، سخن گفتن و حتی طرز

ممکن است سخت آزرده شوند.

وقار مربی

امام علی علیه السلام: «وَقَارُ الْحِلْمِ زِينَةُ الْعِلْمِ»^۱ متانت بردباری زیور دانش است.

از آنجا که رفتار مربی نشانگر شخصیت اوست و کودکان و نوجوانان دائماً تحت تأثیر رفتارهای باطنی و ظاهری مربیان می‌باشند، شایسته است:

۱- طوری رفتار کنید که شاگردان احساس مسئولیت کنند.

۲- چیزی را به طرف شاگردان پرتاب نکنید.

۳- ابزار، وسایل و چیزهای دیگر را با خشونت از شاگردان نگیرید.

۴- داشتن «تیک» و عادات نامطلوب مانند بازی کردن با دکمه لباس یا موی سر و صورت زینده یک مربی نیست، سعی کنید آنها را از خود دور کنید.

۵- آراستگی ظاهر را رعایت

از نقد و ایراد دیگران بشدت پرهیز کنیم.

۸- اشتباهات خود را توجیه نکنیم و ضمن اعتراف به آنها در رفع آنها بکوشیم.

۹- از تعصب بی‌جا اجتناب ورزیده و شهادت در گفتن کلمه «نمی‌دانم» را در خود تقویت کنیم.

۱۰- اگر در جلسه درس متوجه اشتباه خود شدیم، تا کودکان و نوجوانان متفرق نشده‌اند، آن اشتباه را برطرف کنیم.

۱۱- از یکدندگی، لجبازی، جدال و ستیزه‌جوئی بشدت پرهیز کنیم و با هیچ‌کدام از شاگردان کینه و خصومتی نداشته باشیم.

۱۲- از عیب‌جویی، تهمت زدن و توهین به شاگردان پرهیزیم و ضمن مؤدبانه صدا کردن آنها، از پرخاشگری و انتقام‌جوئی پرهیز کنیم.

۱۳- به وعده‌هایی که در کلاس می‌دهیم وفا کنیم، بخصوص اگر وعده هدیه و جایزه باشد.

۱۴- به کودکان و نوجوانان طعنه

نزنیم، زیرا آنها افراد حساسی هستند و

۱. غرر الحکم/ ۱۰۰۷۳.

۱۳ - برخی از شاگردان دارای نقص بدنی یا روانی هستند، از این رو حال آنان را رعایت کنید.

۱۴ - ضمن جلوگیری از سوء استفاده شاگردان برای بیرون رفتن از کلاس اجازه دهید.

تواضع

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللهُ»^۱ هر کس برای خدا فروتنی کند، خداوند او را بالا می‌برد و هر کس تکبر کند، خداوند او را پست گرداند.»

بزرگی و عظمت مربی ثمره تواضع و خلوص اوست، از اینرو:

۱ - هرگز کودکان و نوجوانان را خدمت کار خود ندانید.

۲ - طوری سخت‌گیری نکنید که مجبور شوید آن را کاهش دهید.

۳ - به شاگردان خود اجازه سخن گفتن و سؤال کردن بدهید.

۴ - سخن شاگردان خود را بی‌مورد قطع نکنید.

۵ - انتظار نداشته باشید که

کنید و اموری از قبیل شانه کردن موها، تمیز بودن لباسها، پاره نبودن لباسها و جورابها، واکس زدن کفشها و نظیف بودن بدن را فراموش نکنید.

۶ - از بوی خوش - در صورتی که مفسده‌ای ایجاد نکند - استفاده کنید.

۷ - یقه و دکمه‌های خود را پیش از تدریس در آینه ببینید.

۸ - با چیزهایی که ممکن است تمرکز حواس دانش آموزان را از بین ببرد بازی نکنید؛ مانند بازی با گچ، تخته، خودکار، تسبیح، عمامه، عینک، بینی، گوش و ...

۹ - اگر گچ یا ماژیک از دست شماروی زمین افتاد، آن را بردارید.

۱۰ - در صورت امکان، گاهی برای اشراف بیشتر بر کلاس و تنوع در

حرکات، چند قدمی در بین شاگردان راه بروید.

۱۱ - شاگردان را زیاد به خاطر تنبیه پای تخته سیاه نگه ندارید.

۱۲ - اگر جراحی یا بیماری ظاهری دارید، در ابتدای درس درباره آن توضیح دهید تا ذهن شاگردان را در

طول تدریس به خود مشغول نکند.

۱. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۶۵.

- شاگردان از شما اطاعت کورکورانه داشته باشند.
- ۶- با کودکان و نوجوانان برخوردی متواضعانه و مناسب داشته باشید.
- ۷- تجربیات تدریسی خود را در اختیار دوستان خود قرار دهید.
- ۸- اوقات استراحت و زنگ تفریح دانش‌آموزان را نگیرید.
- ۹- تا آنجا که امکان دارد شاگردان را از کلاس محروم نکنید.
- ۱۰- کودکان و نوجوانان را طوری هدایت کنید که خودشان اعمال و کردارشان را کنترل نمایند.
- ۱۱- بیش از اندازه در کار شاگردان دخالت نکنید.
- ۱۲- به حرف شاگردان خود گوش دهید و حتی به تذکرات آنان توجه کنید.
- ۱۳- برای کودکان و نوجوانان کلمه «ساکت»، «هیس» و مانند آن را زیاد بکار نبرید.
- ۱۴- از شاگردان خود نخواهید که همواره سکوت باشند و هیچ حرفی نزنند و هیچ حرکتی از خود نشان ندهند.
- رعایت شخصیت شاگردان**
- رسول اکرم ﷺ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ كَمَّ يَزْحَمُ صَغِيرًا وَكَمَّ يُوقِرُ كَبِيرًا»؛ کسیکه به کودکان مارحم نکند و بزرگسالان ما را احترام نگذارد از ما نیست.»
- یکی از اصول تربیتی اسلام احترام به شخصیت و کرامت انسانی افراد است. پیامبر اسلام ﷺ به همه مؤمنین اعم از کودکان و بزرگسالان، زنان و مردان و روستائیان و غیر آنان، شخصیت می‌داد و به آنها احترام می‌گذاشت، پس:
- ۱- رعایت حقوق دیگران بویژه معلمان و مدرسان دیگر فراموش نشود.
- ۲- به شخصیت افراد احترام گذاشته و از تحقیر آنان پرهیز شود.
- ۳- بین کودکان و نوجوانان رقابت مثبت و سالم ایجاد شود.
- ۴- به همه شاگردان بطور یکسان نگاه شود. این قاعده فقط در موارد ضروری قابل استثناء است.

یادگیری از طریق چشم و ۱۳٪ از طریق گوش و ۱۲٪ از طریق بقیه حواس انجام می‌گیرد.

۳- گاهی می‌توانیم با صلوات یا طرح سؤال یا لحظاتی سکوت به کلاس تمرکز بدهیم، این روش از چند بار گچ روی تخته یا میز زدن بهتر است.

۴- برای پاسخگویی به سؤالات، جوابهای قانع کننده‌ای داشته باشید و پاسخ سؤالات را با کلماتی مانند «ظاهراً»، «فکر می‌کنم»، «تقریباً» و «احتیاطاً» ندهید.

۵- هرگز مطالب مشکوک و ظنی را بصورت قطعی بیان نکنید و درباره مطالبی که نسبت به آن آگاهی ندارید، سخنی نگوئید.

۶- برگه یادداشت رئوس مطالب را همیشه در جای خاصی مانند کیف یا جیب و یا لای دفتر و کتاب قرار دهید.

۷- حتماً پس از پایان یافتن درس لحظاتی درنگ و تأمل کنید، شاید شاگردان سؤال و یا کاری داشته باشند.

۸- اگر سؤالی مطرح می‌کنید در نهایت آن را بی‌جواب نگذارید.

۵- از تمسخر و دادن لقب زشت به شاگردان پرهیز شود.

۶- شاگردان را بموقع تشویق و بین آنان تبعیض اعمال نگردد.

۷- از گفتن کلمات و جملات رکیک و خارج از ادب و نزاکت پرهیز کنیم.

۸- در صورت امکان از نمره یا امتیاز شاگرد کم نکنیم.

نکات ویژه

امروزه دنیای کفر و استکبار جهانی بودجه زیادی برای بد جلوه دادن دین در ذهن کودکان و نوجوانان هزینه می‌کند و بطور مرموز با نوشتن کتاب، مقاله و فیلم و نمایشنامه با نام دین، دین را می‌کوبد. مربی باید بداند چگونه می‌تواند جوانی را که بین دو راهی مانده و می‌خواهد اسلام را بشناسد و با سرچشمه زلال اسلام رابطه برقرار کند، جذب نماید. پس:

۱- سعی کنید برای تدریس، شروع خوب، گیرا و جذابی داشته باشید.

۲- در تدریس خود به این آمار توجه داشته باشید که گفته‌اند: ۷۵٪

- ۹- در موارد اختیاری، موضوع درس را براساس نیاز و علاقه شاگردان انتخاب کنید.
- ۱۰- در هنگام سؤال کردن، از جاهای مختلف کلاس درس را بپرسید و این کار را از یک جای بخصوص انجام ندهید.
- ۱۱- مدرک و مآخذ مطالب را صحیح و دقیق ذکر کنید.
- ۱۲- اگر جواب سؤالی را به بعد موکول می‌کنید آن را یادداشت نمایید و جوابش را در جلسات بعد بدهید.
- ۱۳- گاهی یک مکث کوتاه و نگاه به اطراف کلاس جهت جلب توجه شاگردان ضروری است.
- شیوه استفاده از تخته**
قال علی عليه السلام: «كُنْتُ أَلْمَزُّ مِغْيَارَ فَضْلِهِ وَمِنْبَارُ نَبْلِهِ»^۱ نوشتار هر کس معیار فرزاندگی و میزان فرهیختگی اوست.»
 در استفاده از تخته، هنگام تدریس، باید نکاتی را مورد توجه قرار داد. بایسته است نکات زیر مورد توجه قرار گیرد.
- ۱- سعی کنید در تدریس از «تخته سیاه» یا «وایت برد» استفاده کنید
- تا شاگردان درس را بهتر بفهمند.
- ۲- ابزار و امکانات تدریس مانند: گچ، مازیک، تخته پاک کن و... را پیش از درس فراهم آورید.
- ۳- فقط مطالب مهم و ضروری را روی تخته بنویسید و سعی کنید مطالب نوشته شده روی تخته را کمتر پاک کنید.
- ۴- از قسمت بالا و سمت راست تخته شروع به نوشتن کنید، منظم بنویسید و از تمام تخته استفاده کنید.
- ۵- بسم الله در ابتدای هر کار، رمز عشق به خدا، توکل بر او، استمداد از او و وابستگی به اوست، پس هنگام استفاده از تخته، نوشتن «بسم الله الرحمن الرحيم» را فراموش نکنید.
- ۶- هنگام نوشتن روی تخته، جلوی مطالب نایستید.
- ۷- وقتی روی تخته مطلبی می‌نویسید، هم زمان آن را بخوانید تا همه بشنوند.
- ۸- موقع نوشتن روی تخته، به شاگردان پشت نکنید، بلکه نیم رخ

۱. معجم الفاظ غرر الحکم، ص ۹۶۰.

خوانا همراه با بیانی صحیح و زیبا
برخوردار باشید.

۴- مختصر و مفید بگوئید و
گفتار خود را به شهوت کلام معروف
نکنید.

۵- تکیه کلام مانند به اصطلاح،
به قول معروف، عرض کنم به حضور
شما و ... نداشته باشید.

۶- طوری تدریس کنید که
شاگردان با استعداد بپسندند و
شاگردان کم استعداد بفهمند.

۷- طوری سخن بگوئید و
تدریس کنید که کودکان و نوجوانان به
وجد آیند و در آنان نشاط ایجاد شود.
۸- گاهی مطالب خود را در
قالبهای هنری؛ مانند طراحی و ...
تدریس کنید.

۹- متناسب و هماهنگ با
موضوع، سر و دست خود را حرکت
دهید و حالت آن موضوع را به خود
بگیرید.

۱۰- سعی کنید مطالب را هنگام
تدریس بیشتر و بهتر مجسم کنید.

۱۱- اگر صدای شما گرفته است،
در رفع آن بکوشید. استفاده از قرص

بایستید و بنویسید.

۹- سعی کنید هنگام نوشتن،
لباسها و سر و صورت خود را گچی و
یارنگی نکنید.

۱۰- تخته را از بالا به پایین پاک
کنید و با انگشت و دست و مانند آن
پاک نکنید.

۱۱- اگر شاگردان شما مطالب
روی تخته را در دفترهای خود
نوشته‌اند، در پایان درس تخته را پاک
کنید تا برای استاد بعدی آماده باشد.

بیان و شیوه انتقال مطالب

یکی از نکات بسیار مهم در
کلاسداری، نحوه بیان مطالب و شیوه
انتقال آن به مخاطبان است. به کارگیری
نکات زیر، مربیان محترم را در انتقال
بهتر مطالب یاری خواهد داد.

۱- استفاده از کلمات و جملات
زیبا را فراموش نکنید؛ مثلاً به جای
«کور» کلمه «نابینا» یا «روشندل» را به
کار برید.

۲- کلمات و جملات را رسا و
روان بیان کنید و در حد مقدور صدا و
لهجه خاص و محلی نداشته باشید.

۳- از خطی زیبا و یا حداقل خط

- گیاهی آلتادین پیشنهاد می‌شود.
- ۱۲- درس را پیش از تدریس تمرین کنید. برای این کار می‌توانید از فرصت طی مسیر از منزل تا محل درس استفاده کنید.
- ۱۳- در صورتی که خستگی را در چهره شاگردان خود احساس کردید، در کلاسهای اختیاری از ادامه تدریس خودداری ورزید.
- ۱۴- در انتقال مطالب ذوق و سلیقه داشته باشید و شناسائی ذوق و سلیقه و استعداد کودکان و نوجوانان را فراموش نکنید.
- حفظ تعادل**
- در اسلام به میانه‌روی و اعتدال بسیار سفارش شده است. یکی از مواردی که باید در آن میانه روی و اعتدال رعایت شود، مسئله محبت و توجه به شاگردان در کلاس است. پس به موارد زیر توجه کنید:
- ۱- در کلاس‌داری با کودکان و نوجوانان، نه آنقدر محبت کنید که شاگردان لوس و خودخواه تربیت شوند و نه آن قدر بی‌مهری کنید که از اطراف شما بگریزند.
- ۲- بیش از اندازه از شاگرد تمجید و تعریف نکنید، زیرا ممکن است موجب غرور او و یا حسادت شاگردان دیگر شود.
- ۳- گاهی می‌توانید با نگاه کردن به شاگرد ناراحتی خود را نشان دهید و نیازی به تنبیه بیشتر نیست.
- ۴- گاهی برای تشویق شاگردان، هدایا و جوایزی را در نظر بگیرید، البته تشویق باید متناسب و به اندازه باشد.
- ۵- اقتدار مربی در کلاس مهمتر از سکوت شاگردان است.
- ۶- در موارد لزوم قاطعیت داشته باشید.
- ۷- استعدادهای و تواناییهای مثبت شاگردان را جلو شاگردان دیگر مطرح کنید و برای از بین بردن رفتارهای ناپسند آنها تلاش کنید.
- ۸- رفتار غلط شاگردان ممکن است معلول بیماریهای بدنی باشد، پس به این نکته توجه داشته باشید.
- ۹- پیش از تنبیه، علل کردارهای منفی شاگردان را بررسی کنید.
- ۱۰- به شاگردان ضعیف اعتماد به

۴- وقتی خودتان در اواخر درس اعلام می‌کنید که وقت درس تمام شده است، دیگر آن را ادامه ندهید، مگر اینکه با مشورت و موافقت خود شاگردان باشد.
۵- سعی کنید ساعت تدریس را تغییر ندهید.

۶- از تدریس در ایامی که تمایل کمتری در شاگردان برای درس وجود دارد، جز در موارد ضروری خودداری کنید.
۷- بی‌نظمی استاد، شاگردان را نیز بی‌نظم می‌کند. به این نکته کاملاً توجه کنید.

۸- وقت کلاس را به مطالب بیهوده و کم‌فایده نگذرانید و از وقت بیشترین استفاده را ببرید.
۹- سعی کنید هم خودتان منضبط باشید و هم در کلاس انضباط برقرار کنید.

مکان تدریس

امام حسن علیه السلام: «مَنْ أَدَامَ الْإِخْتِلَافَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِخْدَى كَمَا نَزَلَتْ آيَةُ مُحْكَمَةً

نفس ببخشید و آنان را به درس خواندن ترغیب کنید.

۱۱- پیش از آغاز تدریس، با پرسش از مسئولین مربوطه، شناختی اجمالی از وضعیت و موقعیت و سطح معلومات شاگردان بدست آورید.

نظم و رعایت زمان

اما علی علیه السلام: «أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَنَظْمِ أَمْرِكُمْ؛ شما و همه فرزندان و کسانم و هر که را نوشته‌ام به او رسد به تقوای الهی و نظم داشتن در کارتان سفارش می‌کنم.»

از نظر روان‌شناسی گفته‌اند که یک شاگرد در حدود ۲۰ تا ۲۵ دقیقه می‌تواند روی یک موضوع خاص تمرکز کافی داشته باشد. پس:

۱- در غیر موارد ضروری بیش از ۴۰ دقیقه تدریس نکنید.

۲- درس خود را با توجه به تعداد جلسات و زمان پیش‌بینی شده زمان‌بندی کنید تا در پایان دوره کم یا زیاد نیاورید.

۳- برای در نظر داشتن وقت، به همراه خود ساعت داشته باشید.

۱- نهج البلاغه، نامه ۴۷.

۷- مساحت کلاس متناسب با تعداد افراد شرکت‌کننده باشد؛ نه کمتر و نه بیشتر.
۸- مکان تدریس (کلاس) دارای نور و روشنایی مناسب باشد؛ نه کم، نه زیاد و آزار دهنده.

۹- کلاس در جایی آرام برگزار شود و از شلوغی، محل تجمع افراد، محل تفریح مردم و جاهای پرسر و صدا دور باشد.

۱۰- اگر بیرون از کلاس اتفاقی افتاد در صورت امکان آن را با درس و مطالب خود ارتباط دهید تا ذهن شاگردان را به خود مشغول نکند.

۱۱- در صورت امکان، شاگردان پشت به درب کلاس باشند؛ زیرا اگر درب در مقابل دانش‌آموزان باشد، با ورود هر فرد به کلاس تمرکز دانش‌آموزان از بین می‌رود.

۱۲- مکان تدریس دارای «تخته گچی» و یا «وایت برد» باشد.

۱۳- در ابتدای شروع کلاس، به کسانی که دیر به کلاس می‌آیند، بطور غیرمستقیم تذکر داده شود.

وَأَخًا مُسْتَفَادًا وَعِلْمًا مُسْتَنْطَرَفًا؛...^۱؛ کسیکه به مسجد رفت و آمد داشته باشد به یکی از نعمتهای هشتگانه دسترسی پیدا خواهد کرد. الف- نشانه‌های استوار و محکم [در امور دینی خود]؛ ب- دوستان سودمند؛ ج- معلومات و دانش تازه و شگفت‌انگیز؛...^۱.
فضای تدریس یکی از مهمترین اموری است که مریب باید در هنگام تدریس به آن توجه داشته باشد، پس:

۱- تا آنجا که ممکن است از فضای معنوی مسجد جهت مکان تدریس استفاده کنیم.

۲- عوامل عدم تمرکز حواس مثل پوستره‌های جذاب را به کلاس راه ندهیم.

۳- محل کلاس در جایی انتخاب شود که مورد سوء استفاده عده‌ای خاص قرار نگیرد.

۴- در صورت امکان سعی شود شاگردان خودشان جای خود را در کلاس تعیین کنند.

۵- تلاش شود بین محیط درس، محیط خانه و اجتماع ارتباط برقرار گردد.

۶- در صورت امکان، مکان تدریس نزدیک به محل سکونت شاگردان انتخاب شود.

۱. بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۰۸.

- ۶- توجه کنید مقررات خشک و افراطی را در کلاس وضع نکنید.
- ۷- تدریس نیازمند تقویت جسمانی است، آن را فراموش نکنید و بین هر دو جلسه تدریس چیزی بخورید و یا بنوشید تا به خاطر ضعف دچار مشکل نشوید.
- ۸- در برخوردها و عکس‌العملها انعطاف داشته باشید.
- ۹- نسبت به کوششها و فعالیتهای شاگردان بی توجه و بی تفاوت نباشید.
- ۱۰- تلاش کنید تا در غیر موارد ضروری درس خود را با استاد دیگری عوض نکنید و در بین درس استاد عوض نشود.
- ۱۱- در تدریس از گروه‌گرایی و خطبازی خودداری کنید.
- ۱۲- کودکان و نوجوانان رفتار مربی را زیر ذره‌بین قرار می‌دهند. مواظب باشید کردار و رفتار منفی از خود نشان ندهید.
- ۱۳- کاری کنید که شاگردان خصوصیات مثبت شما را در خود به وجود آورند.

۱۴- ناهماهنگیهای موجود بین خود و مسئولین مسجد در مورد محل اجرای کلاس را طوری برای کودکان و نوجوانان مطرح نکنید که باعث دلسردی آنان شود.

خصوصیات فردی

امام علی علیه السلام: «لَا تَفْقُلْ مَا يَصْعُقُ قَدْرَكَ؛ کاری که مقام تو را پست می‌گرداند انجام نده.»

خصوصیات فردی مربی به ویژه در موارد حساسی مثل کلاس مورد نظر مخاطبان می‌باشد، پس:

۱- سعی کنید شخصیت علمی و اجتماعی خود را پیش شاگردان سبک نکنید.

۲- در موارد لزوم با برخی از دانش‌آموزان در مورد خصوصیات فردی خود صحبت خصوصی داشته باشید.

۳- مواظب باشید که کودکان و نوجوانان، شما را دست نیندازند و بازیچه آنان قرار نگیرند.

۴- وقتی کاری را از شاگردان می‌خواهید آن را پیگیری کنید تا حتماً انجام شود.

۵- نام خانوادگی خود را به شاگردان بگویید.

خصوصیات اجتماعی

امام علی علیه السلام: «لَا تَفْسِرُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَيَّ
أَدَابِكُمْ فَإِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ لِمَا نَبِيٌّ غَيْرِي زَمَانِكُمْ»^۱
آداب و رسوم خودتان را بر فرزندان‌تان
تحمیل نکنید؛ زیرا آنان برای زمانی غیر از
زمان شما آفریده شده‌اند.»

تجربیات آموزشی و تحقیقات
روانشناختی نشان می‌دهد که یادگیری به
صورت دسته‌جمعی و غیرانفرادی معمولاً
سهل‌تر و بهتر صورت می‌پذیرد. بدین
جهت و نیز به دلایل دیگری، برای آموزش
افراد، آنها را در یک مکان جمع کرده و
آموزش می‌دهند. آموزش در یک اجتماع
مستلزم رعایت نکاتی است که در ذیل به
بعضی از نکات قابل توجه برای مربیان
اشاره می‌شود.

۱- از خصوصیات اجتماعی و
خانوادگی شاگردان بی‌اطلاع نباشید.
۲- اگر تعیین و بیان مقررات و
قوانین ضروری باشد، این کار را با
همکاری شاگردان انجام دهید.

۳- تلاش کنید با مدیر، سرپرست،
مسئول، معاون و همکاران دیگر در محیط
آموزشی هماهنگی داشته باشید.

۴- مقررات محیط آموزشی را

رعایت کنید و به آنها احترام بگذارید.

۵- کارها و فعالیتهای مربوط به
کلاس را بین شاگردان تقسیم کنید و به آنان
مسئولیت دهید.

۶- شاگردان را جز در موارد
ضروری، آن‌هم به مدت کم، از خود طرد
نکنید.

۷- در بعضی از موارد، شاگردان از
مربی خود تقلید می‌کنند، پس آهسته
آهسته به تقلید آنان جهت دهید.

۸- شاگردان را در کلاس نه آزاد آزاد
بگذارید و نه آنان را کاملاً محدود کنید.

۹- تنبیه و محروم نمودن تمام افراد
به خاطر رفتار بد یک فرد یا یک گروه
کوچک کار عاقلانه‌ای نیست.

۱۰- پشت سر دیگران سخنی
نگویید تا پشت سر شما سخنها
نگویند.

۱۱- آداب اجتماعی را در
برخوردها رعایت کنید.

شاگردان

امام سجاد علیه السلام: «حَقُّ الصَّغِيرِ رَحْمَتُهُ
فِي تَعْلِيمِهِ وَالْعَفْوُ عَنْهُ وَالسَّرُّ عَلَيْهِ وَالرَّفْقُ بِهِ»

۱. تحف العقول، ص ۲۶۳.

- شاگردان را در نظر داشته باشید.
- ۸- اگر از شاگردان سؤالی می‌کنید، تا آنجا که امکان دارد اجازه دهید خود شاگردان جواب بدهند.
- ۹- به شاگردان فرصت کافی برای پاسخ دادن به سؤالات بدهید.
- ۱۰- سؤال خود را طوری طرح کنید که فکر شاگردان را به کار اندازد و آنها را در حل مسئله کمک کند، نه اینکه فقط نادانی آنها را ظاهر سازد.
- ۱۱- در پاسخ به سؤالات نوبت شاگردان را رعایت کنید.
- ۱۲- در هنگام سؤال کردن، درس را از جاهای مختلف و افراد متفاوت کلاس بپرسید نه از افراد خاص و مکان معینی در کلاس.
- ۱۳- زمینه سؤال کردن را در کودکان و نوجوانان فراهم آورید و آنان را امر به سکوت نکنید.
- ۱۴- گاهی شاگردان سؤال شاگرد دیگر را متوجه نمی‌شوند، پیش از پاسخ گفتن به آن سؤال، یکبار دیگر خودتان آن را تکرار کنید.
- وَالْمَعُونَةُ لَهُ؛^۱ حق کودک، مهربانی به او در آموزش و گذشت از خطای وی و عیب‌پوشی و همراهی و یاری اوست.»
- شاگردان شما امانت‌های الهی هستند که برای پرورش و شکوفائی استعداد‌هایشان در اختیار شما گذاشته شده‌اند، از اینرو:
- ۱- شاگردان را به راه و کاری که در پیش دارند متوجه سازید.
- ۲- در شاگردان خود شناخت، بینش، پشتکار، صبر و حوصله را زمینه‌سازی کنید و آن را افزایش دهید.
- ۳- همیشه رغبت و ذوق شاگردان را زنده نگه دارید.
- ۴- درس را مرحله به مرحله و موضوع به موضوع تدریس کنید.
- ۵- سعی کنید مصادیق و نمونه‌هایی که در درس مطرح می‌کنید، برای شاگردان قابل مشاهده و درک باشد.
- ۶- مطلبی را که کودکان و نوجوانان با سعی و تلاش خود بدست می‌آورند از آن خود می‌دانند و با علاقه و بدون مقاومت آن را می‌پذیرند. پس سعی کنید آنها را در فراگیری دانش، به پژوهش وادارید.
- ۷- سن و معلومات و شرایط فردی